

MEENUTADES LEENU SIIMISKERI

27. XII 1924–27. XI 2012

Leenu Siimisker 27. IV 1961 Betti Alveril külas. Richard Hanseni foto.

Leenu Siimisker oli meeldejääv inimene. Tänapäeval öeldakse – karismaatiline. Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis on töötanud mitmeid nimekaid kirjandusinimesi. Enamasti on nad tulnud ja läinud ning mälestused nendest on seotud teiste paikadega. Ka Siimisker läks. Eesti Kultuuriloolise Arhiivi 75. sünnipäevaks kirjutatud mälestused „Kirjandusmuuseumist minu elus” (Mnemosyne teenistuses. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2004) on Siimiskeri väheseid tagasivaateid.

Helene Siimisker võeti toonase nimega Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonda tööle 1958. aastal pärast aspirantuuriaja lõppemist. Üheksa aastat muuseumis oli ta elu kõige püsivam töökoht. Ta ise on kinnitanud, et see aeg oli

„nagu igavik või – ainult üks päev”. Kas ta just sel ajal ei hüljanud oma endise kesta ja Helenest sai Leenu?

Leenule oli sündides kaasa pandud mitmeid häid andeid: särav mõistus, elujulgus, teadmistejanu. Aeg aga seadis teadmishimulise ande arengule püüniseid ja paelu. Kui Helene Siimisker tuli aastal 1945 Pärnust Tartusse ülikooli, võis ju loota, et kõik teed ei ole kinni. Kui ta lõpetas 1950, valitsesid juba hoopis teised olud. Samast põlvkonnast õppisid samal ajal, neljakümendate lõpupoolel ja viiekümendate alguses TRÜ-s filoloogiat Heino Puhvel ja Udo Kolk, Endel Nirk ja Ain Kaalep. Viimane visati 1949 välja kui nõukogude ülikooli sobimatu element. Välja visati nõukogude ülikoolist ka Leenu Siimiskeri hilisem kolleeg Kirjandusmuuseumis Ellen Kaldjärv, kelle isa oli kütuditatud. See oli tol ajal piisav põhjus, et näidata tütrele ja ühiskonnale, keda peab kartma. Mõistagi oli selliseid eksmatrikuleerimisi tol ajal rohkesti.

Maie Kalda alustas TRÜ kaugõppes 1948., Karl Muru 1951. aastal. Juhan Peegel alustas õpinguid kohe pärast demobiliseerimist 1946, Harald Peep astus ülikooli aastal, mil Leenu lõpetas. Saaksime seda loetelu paljude nimedega jätkata, sest sõjajärgne Tartu ülikool koolitas terve rea humanitaare, kes on jätnud eesti kultuurilukku jälje. Vaatamata neil aastail süvenenud ideoloogilisele survele ja sellele, et suur hulk andekaid inimesi, rahvuslikku varandust oli kas hukkunud või põgenenud.

Kirjandust õpetasid pärast sõda Soomest tagasi tulema sunnitud Juhan Käosaar, Venemaa tagalast koos võidu-

kate vägedega naasnud Karl Taev, koolist võetud Villem Altoo, Karl Aben, vanast kaadrist Eduard Laugaste. Ei oska arvata, keda enam hinnati? Käosaart? Altoo? Tühjad kohad olid tühjad kaua. Seniajani meenutatakse Gustav Suitsu loenguid. Kelle loenguid hakatakse niisama kaua mäletama?

Paremaile lõpetajaile pakuti ka tollal aspirantuurikohad ja sellele oleks pidanud järgnema õppejõukoht. Miks valis Siimisker Kirjandusmuuseumi, pole enam võimalik küsida.

Kui mina käsikirjade osakonda jõudsin, oli ta juba läinud, aga mälestus temast täitis inimesi ja ruume. Pealegi käis ta üsna sageli muuseumis, astus läbi, pillas mõne värvika killu. Mäletan teda otsimas kataloogikastist mingeid andmeid ja kirjeldamas viimase esietenduse muljeid. Isegi paar mahlakat lausejuppi tulevad meelde, kuid neid pole mõtet korrata ilma kontekstita, see tähendab rääkijata, ta ilme ja intonatsioonita.

Leenu Siimiskeri ettevõtmistes oli haaret ja neist räägiti, isegi siis kui rääkija oli skeptiline, kirjeldades näiteks, kuidas Leenu pani naised muuseumi pimedas koridoris võimlema – seda nimetati tootmisvõimlemiseks. Kui Leenu Siimiskerist sai osakonnajuhataja, ei tarvitsenud ta oma organisatsioonilist talenti pidurdada. Ta tõi elavad kirjanikud muuseumi, algatas kirjanike häälte jäädvustamise, filmis kirjanike elupaiku. Varem ei olnud seda tehtud, kuid tema jaoks ei olnud liiga keerulisi ülesandeid. Ta mitte ainult ei kuulunud viiekümnendate lõpu ja kuuekümnendate Tartu kultuuriellu, vaid andis sellele värvi. Leenu oli kirklik loomus ja ta kirjatööd olid ikka nendest, keda ta armastas või hakkas kirjutades armastama. Või vahel ka mitte sallima, sest kirklikud loomused kalduvad maailma parandama.

Leenu artiklid kirjandusest ja teatrist jäid raamatusse koondamata,

küllap oli põhjuseks enesekriitilisus. Tammsaarest kirjutatud uurimused tõi kandidaadikraadi (1963) ja Siimiskeri Tammsaare monograafiat (1962) peeti üsna kaua klassiku kohta kirjutatu viimaseks sõnaks. Klassiku ja pühendunud uurija kohtumine toimus küll ajal, mil iga kohtumise juures varitses keegi veel. Kui meelde jääva eluloo kirjutamine ei tule välja, ilma et autor konstrueeriks esmalt enese jaoks meelde jääva portreteeritava, siis Leenu Siimiskeril oli kindlasti oma Tammsaare konstrueeritud ja annet ning ambitsiooni veelgi isikupärasema ja esseistlikuma käsitluse kirjutamiseks. Ent tal tuli kõigepealt võidelda tuuleveskite riviga, eelkõige 1950. aastate lihtsustuste ja moonutustega. Tuli näidata, et Tammsaare on midagi enamat kui kodanluse agoonia kroonik või põlluharijate ideoloog, kelle pessimismi põhjus on manduva klassi ideoloogilise ummiku läbikatsumine. Sel taustal olid Siimiskeri artiklid uus sõna, nad vaatlesid eriti hoolega ajaloolist tausta, püüdes selle kaudu selgitada realistliku romaani jõudmist täiuslikkuse ja küpsuse tasandile.

Tegelikult vedas nii Tammsaarel kui ka Siimiskeril, andunud uurijale sai väärikas teema.

Leenu Siimiskerist on jäänud kolm raamatut (Tammsaare monograafia, Jaan Sauli monograafia ja August Palmiga kahasse tehtud monograafiline album Tammsaarest) ja kolm dokumentaalfilmi stsenaariumi („Väikese Illimari radadel”, „Aino Talvi” ja 3-osaline „A. H. Tammsaare”) ning kirjandusõpiku peatükk – muidugi Tammsaarest. Vara lahkunud Jaan Sauli portreteerides avab Siimisker registrid julgemini kui toona kombeks, seda raamatut ta sub üle lugeda. Kirjaniku monograafiline album on üks isemoodi žanr, mida toona ehk üle tähtsustati. Pilt ja sõna peavad siin teineteist toetama, ja kui näpud põhja ei puutu, peaks tulemus

uut kvaliteeti pakkuma. Materjal seis aastaid, sest albumisse ei lubatud panna Tammsaare ausamba avamise fotosid, muidugi mitte seda kus Laidoner, aga probleeme oli ka kõigi teistega, mis mingilgi viisil meenutasid ajaloolist aega, see tähendab Eesti Vabariiki. Páris ára núsida autorid oma raamatut ei lubanud.

Igatahes jõudis lõpuks kätte aasta 1978 ja Tammsaare 100. sünniaastapäev, album ilmus ja Kirjandusmuuseumi saalis oli suur näitus. „Tammsaare tuleb lavastada,” ütles Leenu, kes oli palutud näituse tegemist juhtima. Pöördusime Vanemuise teatri poole ja saime kaubale Tiiu Tepandiga ning pärast kirglikke debatte (kas eelistada hästi palju pilte või vähem fotosid ja efektset esitust) valmis omas ajas páris uhke ekspositsioon. Leenu Siimiskeri vanuseks oli siis viiskümmend kolm. Ta tundus olevat kõrgvormis, ta oli ümbritsetud materjalikuhilatest, ta oli täis ideesid ja lubas alustada „Tõe ja õiguse” monograafiat. Tal oli ees veel kolmkümmend aastat. Siimiskeri nimi oli seotud suurte lootustega, lootused aga on tagastamatu kaup, nad annavad vaikset valgust kaua. Tammsaare juubelile

järgnenud kümnendeil avaldas ta üsna vähe. Kirjandusmuuseumi sisse astuma juhtudes pajatas ta sageli, mida kasvatas ta agronoomist ja aednikust õde, või muretses nooremate põlvkondade silmapiiri avardamise ja võimaluste suurendamise pärast. Ent ta ei vaikinud täiesti ega pühendunud täielikult oma õdede-vendade peredele. Looduslähedane elu ja *agricultura* on ennegi olnud *litteratura* tõhusaks konkurendiks. Kuid kas ainult konkurendiks? Ehk võiks mõelda veel kord möödunud aegadele, lugedes Siimiskeri lausekatket: „Püüdsime ajaloo ees seista sirge seljaga.”

Leenu Siimiskeri Jaan Sauli monograafia algab autori saatesõnaga. Laenakem sealt laused, mis iseloomustavad Leenu Siimiskeri ennastki:

„Ta ei otsinud siledat ja kerget rada. Seepärast erutabki tema puhul eelkõige kahe tegevusliini paralleelne jälgimine – inimene iseendas ja inimene elavates suhetes oma kaasaegsetega, nii mõttekaasluses kui konfliktides, nii *pro* kui *contra* positsioonil.”

RUTT HINRIKUS